

TRADIȚIA MILENARĂ A MĂRȚIȘORULUI – SIMBOLUL REGENERĂRII NOASTRE SPIRITUALE

Victor PLETOSU

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3673-6186>

Rezumat: Mărțișorul este un obiect simbolic obținut prin răsucirea a 2 fire de lână, purtat la începutul primăverii în scopuri apotropaice și inaugurale, având menirea de a proteja purtătorul și de a-l înzestra cu virtuți. În contextul datinilor de la începutul lunii martie, la români, Mărțișorul se înscrie între practicile care mediază trecerea la un nou ciclu vital.

Cuvinte-cheie: patrimoniul cultural imaterial, mărțișor bicolor, obiect simbolic, semnificații simbolice, reînnoirea timpului, tradiții populare.

Abstract: The martsishor is a symbolic object made by twisting two woolen threads, worn at the beginning of spring, having apotropaic and inaugural aims, having the function of protecting the bearer, and offering virtues. In the context of the customs from the beginning of March, among the Romanians, the Martsishor belongs to the practices that mediate the passage towards a new life cycle.

Keywords: intangible cultural heritage, bicolor martsishor, symbolic object, symbolic significances, renewal of time, traditional customs.

Tradiția milenară a Mărțișorului vestește sosirea primăverii, renașterea naturii și înnoirea întregii firi, în unison cu muncile câmpului, pregătirea semințelor pentru semănat și începutul Postului Mare dinaintea sărbătorii „Învierea Mântuitorului Iisus Hristos”. Despre originea și conținutul mitologic al Mărțișorului, menționăm că e o moștenire culturală veche, avându-și obârșia tainică în credințele vechi și practicile agrare, când strămoșii noștri serbau la întâi martie primăvara și începutul noului an agricol. Arheologii au descoperit obiecte cu o vechime de mii de ani care pot fi considerate mărțișoare. Ele au forma unor mici pietre de râu vopsite în alb și roșu, înșirate pe ață, pentru a fi purtate la gât. În conștiința și în concepția lor despre lume și despre viață, geto-dacii reprezentau universul și percepeau geneza vieții prin simbolul mărțișorului: roșu feminin și albul masculin, pământul și cerul, soarele și ziua, luna și întunericul nopții, dragostea și viața, încât, suntem tentați să credem că în folclor sunt sedimentate marile înțeleșuri ale existenței umane.

După cum ne mărturisește folcloristul Nicolae Băieșu, etimologic, termenul de *mărțișor* este legat de numele popular care s-a dat primei luni de primăvară,

deoarece martie este luna creației și marchează un nou început (Băieșu, 2007, p. 310-317). În străvechiul calendar roman anul începea la 1 martie, odată cu anul agricol. În mitologia romană, la început, zeul Marte era considerat zeul renașterii naturii primăvara și protector al agriculturii, iar mai târziu – apărător al pământului patriei și zeu al războiului pentru că la Idele lui Marte începeau campaniile militare. În cinstea zeului Marte a fost denumită prima lună a anului (martie) și a doua zi a săptămânii (marți). Zeul Marte este asociat cu voinicul care s-a luptat cu zmeul, l-a învins și a salvat soarele. Rănit fiind, a sângerat pe zăpadă și au răsărit ghiociei, iar culorile mărtișorului fac trimitere la sângele roșu vărsat pe zăpada imaculată, ce denotă mitul sacrificiului de sine în numele creației. Astfel, mărtișorul întruchipează triumful primăverii asupra iernii, victoria binelui și a dragostei asupra forțelor răului. Aducerea împreună a contrariilor: frig-cald, ziua-noaptea, iarna-vara, soare-lună, bărbat-femeie, viață-moarte, pentru a asigura echilibrul în toată lumea, mai ales, în preajma echinocțiului de primăvară. Șnurul mărtișorului semnifică unitatea contrariilor: contopirea roșului ce reprezintă focul, aurul răsăritului soarelui și esența feminină cu albul, ce simbolizează albastrul văzduhului, zefirul, mișcarea norilor, cerul nemărginit, credința tainică, candoarea zăpezii și voinicul ghiocel, fiind asociat înțelepciunii masculine. Împletirea armonioasă a firului timpului alb al iernii cu roșul soarelui primăverii înseamnă purificare și inaugurare.

O altă legendă ilustrează tabloul naturii, în care, zâna Primăvara-Cosânzeana a ieșit prea devreme în a crângului poiană și, deodată, a zărit printre tufișuri cum răsare un ghiocel elegant din bluza imaculată de zăpadă. Preafrumoasa zână s-a aplecat ca să ferească neaua și să-l ocrotească. Dar, baba Iarna, care nu dorea să plece, s-a înfuriat și a chemat Crivățul ca să înghețe floarea și a rănit-o pe zâna Primăvara la deget cu niște măracini. Atunci o picătură de sânge a curs peste floare, făcând-o să reînvie – semn că primăvara încântătoare a învins iarna. Ghiocelul este asociat curajului, semn al sfârșitului de iarnă. Latinii au numit ghiociei cu termenul „galantus”, ceea ce înseamnă elegant. Ne fascinează poezia „Ghiocelul” scrisă de Otilia Cazimir, care plămăiește imagini sugestive de o puternică energie spirituală: „De sub un bulgăre-nghețat/
Cu căciulița albă de zăpadă,/ Un ghiocel sfios și speriat/
Își scoate căpușoru-n vânt să vadă./ Iar bietul ghiocel abia se vede/
Prin fulgii moi de puf ce prind să cearnă./ Se-nalță-n picioruș, nu-i vine-a crede.../ – Ia uite, frate, parcă-i miez de iarnă!/
Și căpușoru-i cade ostenit./ Învinețit de frig, se înfioară:/ – Nu-mi pare rău că mor... M-am cam grăbit,/ Dar am adus o nouă primăvară!”

Vasile Alecsandri, poetul suitei de pasteluri și cel mai inspirat cântăreț

al primăverii prin dulcea reverie folclorică, descrie o adevărată sărbătoare a sufletului în poezia „Sfârșitul iernii”: „S-a dus zăpada albă de pe întinsul țării,/ S-au dus zilele Babei și nopțile vegherii, ... Lumina e mai caldă și-n inimă pătrunde,/ Prin râpi adânci zăpada de soare se ascunde./ Pâraiele umflate curg iute șopotind/ Și mugurii pe creangă se văd îmbobocind”. Ca mai apoi, bardul de la Mircești să contemple priveliștea mirifică în poezia „Oaspeții primăverii”: „Ah! iată primăvara cu sânu-i de verdeață!/ În lume-i veselie, amor, sperare, viață/ Și cerul, și pământul preschimbă sărutări/ Prin raze aurite și vesele cântări!”. Începe „Concertul în luncă” și natura îmbracă haina verde a veseliei, iar florile își deschid corolele mândre și multicolore fascinate de privighetoarea cântăreață revenită-n primăvară, ce se înalță împropătând văzduhul cu o comoară de triluri în lumina trandafirie a zorilor dimineții. Splendoarea acestui spectacol pitoresc este definită de romanticul romancier francez Victor Hugo: „Primăvara este sărbătoarea infinitului”.

În lucrarea „Sub semnul Mărțișorului”, fenomenul etnofolcloric este prezentat ca o paradigmă lăsată de strămoșii noștri cu substrat mistic, semnificații arhaice și o profundă încărcătură simbolico-rituală, semantică și emoțională, fiind un subiect de investigație abordat de numeroși cercetători consacrați ai culturii tradiționale (Buzilă, 2015, p. 100).

Deoarece este un talisman solar, reminiscență a cultului soarelui, puterea mărțișorului constă în armonioasa împletire într-un șnur al firelor de culori diferite deschise interpretărilor. În vechime se purtau mărțișoare tricolore: alb, roșu și negru – culorile culturii Cucuteni. Albul masculin simbolizează voinicul, zăpada imaculată, credința și înțelepciunea bărbatului. Roșul semnifică vitalitatea femeii și este asociat cu sacrificiul necesar pentru un nou început – sângele și dragostea care dăruiește viață. Negrul era considerat culoarea fertilității și a pământului roditor.

Suntem marcați de semnele Mărțișorului, exprimate prin împletirea inseparabilă a firelor șnurului clasic bicolor. Sunt semne cusute din flori, clopoței și suflete-pereche ca să ne țină uniți împreună și să ne protejeze. Albul masculin înseamnă protecție și roșul feminin e sacrificiul. Sunt cele două lichide care ne asigură existența: laptele (apa) și sângele. Împletirea armonioasă a acestor două culori simbolizează regenerarea și matricea vieții, în sensul că roșul și albul se alătură într-o renaștere perpetuă, țesând nucleul magic al ciclului etern al vieții.

Obiceiul Mărțișorului reflectă, în mod artistic, etosul neamului, munca, traiul și tiparele vieții rustice, fiind generat de necesitatea comunicării omului cu natura și divinitatea. Vechile denumiri ale lunii martie sunt: „curgător”,

deoarece din mustul zăpezii se formează pârâiașe ce cântă melodii de jale, sau „germănar”, pentru că e timpul propice pentru semănat și are loc încolțirea semințelor. În culegerea de texte etnofolclorice „Folclor din Moldova”, autoarea Ludmila Romanciuc-Dutcovschi descrie că în ajun de întâi martie are loc curățenia generală în case și în gospodărie, toate țesăturile sunt scuturate și așternute rostindu-se expresia: „Puricii afară,/ Soarele-n casă,/ Puricii afară,/ Martie-n casă./ Toată iarna m-a mâncat/ Un purice nespălat,/ Mărțișor cum a sosit,/ Puricul mi-a izgonit./ Martie-n casă,/ Puricii afară” (Ruseștii Noi, 1992, inf. Maria Cătănoi, 85 ani), considerată aducătoare de spor și prospetime (Romanciuc-Dutcovschi, 2012, p. 209-210).

Criticul și istoricul literar George Călinescu ne călăuzește într-un alt timp, în panteonul mitologic autohton, ca să cunoaștem „mitul etnogenezei” – unul din miturile fundamentale ale poporului român, care are la bază legenda populară românească a lui Traian și Dochia, versificată de Gheorghe Asachi. Se spune că Dochia era fiica (în alte variante sora) regelui Decebal al Daciei, care se afla sub amenințarea Imperiului Roman. Dochia era foarte frumoasă, mulți crăișori doreau să o pețască, dar ea – nici să audă de măritiș. Împăratul Traian (în alte variante nepotul împăratului Traian, Hadrian) hotărî să o ia pe mândra Dochia de soție. Dar ea fugi pe muntele Ceahlău și se rugă divinității să o prefacă într-o stâncă pentru a nu-și părăsi pământul și neamul.

Etnograful Ion Ghinoiu în lucrarea „Obiceiuri populare de peste an” menționează că Dochia e o divinitate mitologică agrară și maternă la vârsta senectuții, serbată la întâi martie, când geto-dacii trăgeau prima brazdă pe pământul negru cu plugul pregătit în luna lui făurar și venerau zeița-mamă care ne hrănește. Zeița-mumă este arhetipul Dochiei în etnogeneza mitică simbolizând natura ce moare spre renaștere, puterea binefăcătoare a revenirii primăverii, adică de perpetuare și de menținere a ritmurilor primordiale ale vieții. Deoarece în concepția populară, moartea Dochiei este considerată hotarul dintre anotimpul cel friguros și cel călduros, tradiția Mărțișorului relevă ritualul de înnoire a timpului la moartea și renașterea simbolică a Babei Dochia (Ghinoiu, 1997, p. 64). Asemeni ursitoarelor care torc firul vieții la nașterea copilului, Dochia toarce firul anului la renașterea naturii și astfel, se perindă ciclul vieții pe pământ. În lucrarea „Obiceiuri populare de peste an”, etnologul Ion Ghinoiu a denumit mărțișorul „funie formată din zilele, săptămânile și lunile anului adunate și răsucite într-un șnur bicolor” care este tors de Baba Dochia în timp ce urcă cu turma de oi spre creasta muntelui (Ghinoiu, 1997, p. 120). În perioada creștinismului, se crede că Dochia și-a luat numele de la

Sfânta Cuvioasă Muceniță Evdochia, sărbătorită de biserica ortodoxă la 1/14 martie. Începând cu aceste zile baba își scutură cele douăsprezece cojoace.

Primele zile ale lunii martie sunt considerate zilele schimbătoare ale Babei Dochia, posomorâtă, care plânge cu ploi și râde cu soare, arătându-și mânia pentru că fiul ei, Dragobete – zânel dragostei, o iubea nespuse de mult pe preafrumoasa zână a florilor – Primăvara. Dragobete este zeul iubirii, întruchipat de un flăcău voinic, chipeș și frumos ca soarele, cu vorba dulce ca mierea și sărutul ca jăraticul. E „nașul cosmic” ce oficia logodna tinerilor și ritualul de nuntire a păsărilor și a animalelor ce se împerechează. Potrivit unei legende, foarte răspândită în arealul românesc, Dochia o trimise pe zâna Primăvara la râu cu un ghem de lână neagră să o spele până se va face albă. Ajutată de un înger (Mărțișor), preafrumoasa zână a spălat lâna în apa rece și cristalină până s-a făcut albă ca spuma laptelui, dar i-au sângerat mâinile și-i curgeau lacrimi pe față. Văzând minunea, Dochia o trimise din nou să-i aducă un coș cu ghiocei din pădure. Făcându-i-se milă de ea, „Mărțișor” interveni iarăși și o ajută să se întoarcă acasă cu flori. Cătrănită la chip, Baba Dochia porni cu turma sa de oi spre creasta muntelui în căutarea ghioceilor. Urcând dealul se-ncinse de căldură. Soarele bătea și vântul îi șopti să lase unul câte unul cele douăsprezece cojoace. Atunci „Mărțișor” a împrumutat de la fratele său „Făurar” câteva zile cu vifor și a suflat asupra babei, care a înghețat cu oile pe loc prefăcându-se în stane de piatră, ce sunt și astăzi mărturie pe muntele Ceahlău.

La sfârșitul sec. al XIX-lea, Simion Florea Marian a publicat mai multe legende despre Baba Dochia. Academicianul folclorist relatează în prețiosul studiu etnografic „Sărbătorile la români” din anul 1898 că în Moldova, Muntenia, Dobrogea și Bucovina există obiceiul ca în prima zi de primăvară părinții să lege copiilor la mână sau la gât o monedă de aur sau argint pe un găitan din două fire răsucite din mătase roșie și albă numit *mărțișor*, *mărțișuș* sau *marț*, care servește drept „amuletă” pentru cei care-l poartă cu demnitate (Marian, 1994, p. 313). Există o credință general-răspândită că purtătorii vor avea sănătate și belșug tot anul împrejur, fiind viguroși și curați ca argintul. Savantul consemnează că în unele localități copiii poartă mărțișoare primele 12 zile ale lunii martie, apoi le atârnă de ramurile unui pom înflorit pentru a rodi. Își pun o dorință în gând ca să fie frumoși ca mugurașii pomului și să le meargă bine în viață. În concepția populară, la începutul lunii aprilie pomii sunt împodobiți cu mărțișoare sau sunt legate la coarnele animalelor domestice în cadrul riturilor agrare, considerându-se că le sporește puterea și fertilitatea, și alungă spiritele rele. În prima zi a lui Mărțișor, în unele localități, menționează folcloristul, se

sărbătorește și Dragobete, zi în care flăcăii și fetele mari merg la pădure. Flăcăii aprind ruguri și organizează jocuri în jurul focului. Fetele culeg primele flori de primăvară și se spală pe față cu „apa zânelor” pe care o obțin strângând ultima zăpadă, care se crede că are proprietăți magice în cadrul ritualurilor de înfrumusețare a chipului și al descântecelor de dragoste (Marian, 1994, p. 317-318).

Mărțișorul este un simbol al speranței, mesager al prieteniei și al dragostei, fiind dăruit celor dragi și prins la piept, aduce noroc. În prima zi a lui martie fetele și femeile primesc mărțișoare de la copii, flăcăi și bărbați, și le poartă în piept pe durata lunii martie ca semn al sosirii primăverii. Deseori, împreună cu mărțișorul se aduce în dar și un buchet de flori timpurii: ghiocei, brândușe, toporași, viorele și brebenei, care trezesc admirația prin mireasma suavă a verdelui crud și mătasea firului de iarbă fină. Astfel, dăruim și prindem la piept mărțișoare cu chipul soarelui ca să fim emisarii cerului și ai pământului, ca să-l facem binevoitor pe mărețul soare pentru a ne înzestra cu putere, bucurie și sănătate, iar inima să ne fie luminată de focul iubirii. În prezent, în localitățile din raionul Ialoveni, mărțișorul este purtat în piept pe durata lunii martie, apoi este prins de crengile unui pom înflorit pentru a spori rodul plantelor agricole, menite să aducă belșug în gospodăriile oamenilor. Astfel, redăm cu recunoștință mărțișorul naturii-mame, intuind o formă de comunicare cu părinții noștri ancestrali, având visul împlinit că am descoperit obârșia tradițiilor etnofolclorice în cultura geto-dacă.

Plinătatea spectrului de manifestări ale obiceiului este relevantă în întregul areal balcanic, mai ales, în spațiile locuite de aromâni. Astfel, în anul 2016 Mărțișorul a fost inclus în Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural Imaterial al Umanității, inițiată de UNESCO, de către România, Republica Moldova, Bulgaria și Macedonia, marcându-i-se dimensiunea internațională. Pentru a contribui la salvagardarea culturii tradiționale, dosarul de patrimoniu cuprinde practicile asociate zilei de întâi martie. Este o responsabilitate asumată de autoritățile acestor state și de organizațiile societății civile ca să sporească vizibilitatea și să întrețină viabilitatea acestui element de patrimoniu, desfășurând o activitate complexă de cercetare, documentare, conservare și valorificare, fapt ce contribuie, esențial, la perceperea justă a constituentelor ce caracterizează originalitatea comunității tradiționale românești și a specificului imanent al patrimoniului cultural național în contextul celui european și mondial.

Mărțișorul a devenit și un simbol al artei concertistice, ce ne prinde aripi să zburăm în universul creației artistice. Îl regăsim și în formula de festival organizat în scop spectacular. În spiritul frumoasei tradiții a Mărțișorului, an de

an, la întâi martie, în toată țara se desfășoară Festivalul Internațional de Muzică „Mărțișor” – cel mai popular și longeviv festival, care a fost inaugurat în anul 1966 și a adunat în palmares peste 56 de ediții. Originalitatea acestei manifestări culturale de prestigiu constă în diversitatea modalităților de expresie și a limbajului artistic ce reflectă simbolistica sărbătorii, pentru a valorifica și pentru a conserva, într-un mod firesc, valențele Mărțișorului, exprimate prin melos, vers, dans, culoare și costum tradițional. În cadrul acestui spectacol extraordinar sunt admirate vocile primăverii, ale soliștilor profesioniști, care cunosc în profunzime tainele muzicii și care aduc în dar mărțișoare muzicale publicului meloman. Pe aripile cântecului, în unison cu armonia naturii și splendoarea renașterii, Festivalul „Mărțișor” reunește artiști consacrați și colective artistice reprezentative din țară și de peste hotare, devenind un eveniment cultural de rezonanță internațională. Răsună pe scena festivalului creații artistice celebre din tezaurul național și universal interpretate de Orchestra Națională de Muzică Populară „Lăutarii”, Ansamblul Național Academic de Dansuri Populare „Joc”, Orchestra Națională Simfonică a Companiei „Teleradio-Moldova” etc. O altă conotație a Festivalului „Mărțișor” sunt aniversările maestrului compozitor și academician Eugen Doga, pentru care muzica este un izvor de armonie divină. În suavele melodii din creația maestrului se avântă inima omului pentru că oglindesc autentic expresia vie a sufletului națiunii aflat în bucuria sărbătorii.

Pentru a sensibiliza purtătorii acestui act cultural, mai cu seamă generațiile în creștere, în localitățile raionului Ialoveni este marcată tradiția frumoasă a Mărțișorului prin îmbrăcarea portului popular și organizarea atelierelor de confecționare a mărțișoarelor, unde copiii deprind tehnici și experiențe de lucru de la meșterii populari, cât și de la artiștii amatori din ansamblurile etnofolclorice pentru a fi perpetuat talentul creatorilor de artă. Astfel, are loc transmiterea valorilor estetice, cognitive și artistice ale moștenirii culturale prin intermediul comunicării între generații. Copiii prind în piept mărțișoare mamelor, bunicilor, învățătoarelor, iar tinerii organizează câte un flashmob în centrul localității și dăruie mărțișoare doamnelor și domnișoarelor adresându-le cordiale mesaje de felicitare cu prilejul sărbătorii „8 martie – Ziua internațională a femeii”. Deoarece fenomenul etno-cultural Mărțișorul concentrează sincretic valorile esențiale ale folclorului literar, muzical, coregrafic și dramatic, administrația publică în colaborare cu instituțiile de educație și cultură organizează diverse serate literare și spectacole muzical-coregrafice pentru promovarea talentelor veritabile, autentice și inspirate ale tinerei generații și cultivarea lor în spiritul civic al creatorilor și purtătorilor de patrimoniu cultural imaterial viu.

Subliniem că datina Mărțișorului a supraviețuit veacurilor și este un fenomen viu în practica folclorică, care evoluează și exercită o complexitate de funcții relevante: funcția de protecție (apotropaică), funcția de purificare și de vindecare, de fertilitate sporită și de rodnicie a pământului, de prosperitate în gospodărie, precum și funcția axiologică de transmitere a valorilor. Practicile augural-magice reduse ale obiceiului, atunci când îl purtăm în piept sau la mâini, au menirea de a ne ocroti sănătatea de energiile nefaste și de deochi, ce se manifestă în preajma trecerii de la iarnă la primăvară. De asemenea, animalelor fătate de curând, mieilor și vițelilor, li se prinde un canaf roșu la gât, pentru că încep o experiență a comunicării cu soarele în spațiul lor existențial. Funia de lână sau de mătase a mărțișorului ne cuprinde și ne apără cu încărcătura sa spirituală asemeni coloanelor infinitului sculptate pe porțile de lemn, care sunt tot praguri ce marchează trecerea omului prin anotimpurile vieții și filtrează binele de rău în cadrul actelor ceremoniale. Astfel, aflați sub protecția mărțișorului, înțeles ca un mediator cultural, oamenii traversează cele mai importante sărbători ale primăverii.

Emblemă distinctă a acestei manifestări etnofolclorice, „mărțișorul”-obiect este, prin excelență, gingașul vestitor al primăverii, simbolul reînvierii și re-vigorării naturii, al reînnoirii timpului, al renașterii naționale, al primenirii noastre spirituale și ambasadorul cultural al țării noastre în lume.

Referințe bibliografice:

1. *Folclor românesc de la est de Nistru, de Bug, din nordul Caucazului. Texte inedite*. Volumul I. Alcătuire, îngrijirea textelor, comentarii: Nicolae Băieșu, Ana Graur, Andrei Hîncu. Chișinău: Elan Poligraf, 2007.
2. **GHINOIU, Ion**. *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*. București: Editura Fundației Culturale Române, 1997.
3. **MARIAN, Simion Florea**. Baba Dochia. În: *Marian, Simion Florea. Sărbătorile la români. Studiu etnografic*. Vol. I. Ediție îngrijită și introducere de Iordan Datcu. București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 281-318.
4. **ROMANCIUC-DUTCOVSCHI, Ludmila**. *Folclor din Moldova*. Chișinău: Arc, 2012.
5. *Sub semnul Mărțișorului*. Coordonator științific: Varvara Buzilă. Redactor literar și traducător în engleză: Andrei Prohin. Referent științific: academician Sabina Ispas. Design și procesare computerizată: Alexandru Ermurache. Fotografii: Adrian Cucereavii. Chișinău: Bons Office SRL, 2015.

NOTĂ: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „Bogdan P.-Hasdeu” al MEC.